

Årgång 23 | Nr 1 | 2010

PARNASSIA

Föreningen Smålands Flora

Föreningen Smålands Flora

Föreningen bildades år 1982. Den har för närvarande 251 medlemmar.

Medlemsavgiften för år 2010 är 75 kr. För detta får du *Parnassia* (2 häften om året, tillsammans minst 32 sidor) samt möjlighet att delta på årsmöte + exkursion.

Föreningens plusgiro: 66 29 27 - 3

Styrelse 2009–2010

Ordförande: Margareta Edqvist, Syrengatan 19, 571 39 Nässjö

Tel 0380 - 106 29. E-post margareta.edqvist@telia.com

Vice ordförande: Tomas Burén, Adelgatan 11C, 393 50 Kalmar

Tel 0480 - 251 89. E-post tomas.buren@netatonce.net

Sekreterare: Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32 Karlskrona

Tel 0455 - 31 17 41. E-post ake.widgren@lansstyrelsen.se

Kassör: Hans Thulin, Malmgatan 1, 562 42 Taberg

Tel 070 - 795 54 34. E-post hans.thulin@swipnet.se

Redaktör: Thomas Karlsson, Skogsvägen 46, 122 63 Enskede

Tel 08 - 649 15 69. E-post thomas.karlsson@nrm.se

Helen Bjurulf, Madängsvägen 2B, 556 28 Jönköping

Tel 036 - 71 02 23. E-post helen.bjurulf@gmail.com

Per Darell, Rökesvens väg 14, 342 34 Alvesta

Tel 0472-129 19. E-post per.darell@alvesta.se

Jan-Erik Hederås, Tyingegatan 21, 252 76 Helsingborg

Tel 042-14 03 91. E-post je.hederas@telia.com

Åke Rühling, Humlekärrshultsvägen 10, 572 41 Oskarshamn

Tel 0491-771 61. E-post ake.ruhling@telia.com

Nicklas Strömberg, Vällingbyvägen 8, 570 84 Mörlunda

Tel 0495-142 79. E-post nicklas.stromberg@anthus.nu

Jonas Wäglind, Tegnérgatan 4B, 392 34 Kalmar

Tel 0480-212 59. E-post info@ekologa.se

Slätterblomma
Parnassia palustris

Omslagsbild. Käringtänder var det småländska namn som Linné angav för gullviva *Primula veris*. Läs mer om hans svenska växtnamn i detta häfte av *Parnassia*. – Foto Jonas Wäglind.

Presentation

▪ **Thomas Karlsson**

Detta nummer av *Parnassia* är ovanligt genom att det bjuder på ett par längre artiklar om botanisk humaniora.

Ulla Ekvall är professor i svenska vid det nya småländska Linnéuniversitetet och intresserar sig bland annat för folkliga växtnamn (hon har skrivit en bok om gotländska växtnamn och hur namnsättningen har förändrats med tiden). Här skriver hon om Linnés folkliga namn och särskilt de småländska.

John Christoffersson, tillsammans med brodern Ingvar drivande i arbetet

med Smålands flora, behöver ingen närmare presentation. Han berättar om sin mor Judith, bondhustru och framstående mosskännare. Hon förmedlade sitt växtintresse till sönerna och blev på så vis en länk i den händelsekedja som ledde fram till Smålandsfloran.

I övrigt något om olika aktiviteter i sommar – missa inte att vara med på årsmötet, och på vår ängssvampsexkursion! Och varför inte leda en exkursion själv på *De vilda blommornas dag* – kanske ger du någon ett intresse för livet!

DE VILDA BLOMMORNAS DAG 2010 – söndag 20 juni

Denna dag ordnar Svenska Botaniska Föreningen blomstervandringar i samarbete med lokala föreningar på ett par hundra platser i hela Sverige. Man arrangerar också vandringar i Norge, Finland, Island och Danmark inklusive Färöarna och Grönland.

Kunniga exkursionsledare berättar om hur man känner igen både vanliga och mindre vanliga växter och i vilka

miljöer man träffar på dem.

Detta är en utflyktsdag för hela familjen! Packa ryggsäcken med fika och flora, och stoppa förstoringsglaset i fickan!

I Småland finns det i skrivande stund ett tjugotal vandringar att välja på. Titta på Svenska Botaniska Föreningens hemsida www.sbf.c.se – där finner du mål, samlingsplatser, tider och ledare!

Linné och växtnamnen

▪ Ulla Ekvall

Carl von Linné har ju blivit känd som den store ordningsmannen inom botaniken, men när det gäller själva växtnamnen framträder en delvis annan bild. I den här artikeln ska jag belysa hur Linné förhöll sig till tre slags namn, nämligen de latinska, de ”rikssvenska” och de dialektala. Vad gäller de sistnämnda fokuserar jag på de namn Linné hämtat i Småland, och jag belyser i det sammanhanget också frågor om tradition och förnyelse i lokala växtnamnsskick.

Linnés latinska växtnamn

Den latinska nomenklatur Linné skapade blev normerande. Tidigare hade man använt långa beskrivningar för att säkerställa vilken art man avsåg. Linné införde nu att varje växt fick ett förkortat namn (*nomen triviale*) som bestod av bara två ord, ett släktnamn och ett artepitet. I *Flora svecica* (1745, andra upplagan 1755), som är den första heltäckande floran över Sveriges växter, är systemet konsekvent genomfört (även om Linné efter artepitetet också ger ett längre, beskrivande namn). Som exempel kan tas gullviva, som i *Flora svecica*

från 1755 betecknas *Primula veris*. Den hade han själv tidigare betecknat *Primula foliis denticulatis rugosis* (viva med småtandade, rynkiga blad). För att säkerställa vilken art som menas anger Linné i *Flora svecica* också hur arten betecknats i en del tidigare verk, även utländska. I Caspar Bauhins arbete *Pinax theatri botanici*, som Linné ofta refererar till (”Bauh. pin.”), kallas arten t.ex. *Verbasculum pratense odoratum*. Och i Jean Bauhins *Historia plantarum universalis* betecknas den *Primula veris odorata, flore luteo simplici*. Linnés nya system ter sig onekligen smidigt! – Här liksom i många andra fall utgick Linné som synes från äldre namn. I andra fall skapade han nya, utifrån någon framträdande egenskap hos växten, dess biotop eller medicinska bruk.

”Svenska” växtnamn

Flora svecica är till viss del normerande också när det gäller växternas namn på svenska. I 1755 års utgåva (som jag i fortsättningen refererar till) är nämligen en del av arterna även försedda med beteckningen ”*suecis*”, följt av ett svenskt namn. Men väl att märka, bara

PRIMULA 180.

171. PRIMULA (*veris*) foliis denticulatis rugosis. *Hort. cliff.*
 51. *Fl. suec.* 161. *Mat. med.* 64. *Spec. plant.* 142.
 Primula *veris* odorata, flore luteo simplici. *Bauh. hist.* 3.
 p. 495.
 Verbasculum pratense odoratum. *Bauh. pin.* 241.
 β. Primula (*elator*) *veris*, pallido flore, *elator*. *Clus. hist.* 1.
 p. 301.
 Verbasculum pratense vel fylvaticum inodorum. *Bauh. pin.*
 241.
Suecis Oxelägg. *Westrogothis* J. Mariæ nycklar. *Medelpa-*
dis Nyckelblomster. *Gotlandis* Giöckblomma. *Smolandis*
 Käringtänder. *Helsingis* Gullhvifwa. *Ostrogothis* Yxlägg.
Gestriviis Sempertupp. *Scania* ~~frumentarius~~
 Habitat in pratis declivibus subnemosis frequens; β. in Scania
 tantum ad Oefwidskloster, D. Leche. 2
 Pharmac. PRIMULÆ VERIS Radix, Herba, Flores.
 Varietas β. *elator*, *constans*, corollis inodoris duplo majori-
 bus, limbo plano, temporis filia, considerata structura ipsius
 et congenerum, mihi certe videtur.
 Floret ab adventu Hirundinis in florescentiam Abietis.
 Radix suaveolens anisum spirat.
 Floribus imprægnatur vinum eisque tingitur Spiritus frumenti
 et pulvis sternutatorius.
 Herba oleracea in Acetariis & placentis apud anglos.

Behandlingen av gullviva i Linnés *Flora svecica*, andra upplagan från 1755. Namn i tidigare litteratur, svenska och provinsiella namn, växtmiljö och användning anges. – Foto Ramona Ubral Hedenberg, Naturhistoriska Riksmuseet

ett sådant. Dessa namn ska alltså tolkas som ett slags riksspråksnamn, och genom denna standardisering skiljer sig *Flora svecica* från äldre svenska botaniska verk. I t.ex. Franckenius' *Spe-*

culum botanicum från 1638 eller 1659 ges vanligen flera alternativa svenska namn. För gullvivan anges t.ex. *S:t Peders nyckel*, *oxlägg*, *haneleken*, *gullvifver*, *sempertupp* och *kodroffel*. Men

angivelsen "suecis" är i *Flora svecica* långt ifrån konsekvent genomförd. Bara ca en tredjedel av växterna ges en sådan beteckning.

Vilken bakgrund har då de namn som fick beteckningen "suecis"? Man kan urskilja åtminstone två strategier hos Linné.

Nybildade namn

Den ena av Linnés strategier var att själv bilda nya namn. Vanligen använde han då den latinska nomenklaturen som förebild och skapade tvåledade namn efter svenskans ordbildningsprinciper. Namnets efterled fick beteckna släktet och förleden innebar en specificering. För släktet *Juncus*, som fick efterleden *tåg* (ett namn Linné sannolikt burit med sig från sin uppväxt i Småland) bildades så *knapptåg*, *veketåg*, *trädtåg*, *klyntåg*, *borsttåg*, *ryltåg*, *stubbtag*, *kryptåg*, *lapsk tåg*, *iltåg*, *knippletåg* och *axtåg*. På liknande sätt skapades en mängd namn inom andra släkten. Släktet *Scirpus* fick heta *säv*, *Eriophorum* *ull*, *Phleum* *kampe*, *Agrostis* *ven*, *Aira* *tåtel*, *Poa* *gröe*, *Festuca* *svingel* och *Bromus* *lost*. Men Linné skriver själv i företalet till *Flora svecica* att han bara nyskapat ett fåtal namn och enbart bland gräsen. För de flesta släkten gör Linné alltså inga ansatser att skapa namn med gemensam efterled. Till exempel har släktet *Melampyrum* fem arter, men de ges ingen gemensam efterled och bara tre av dem får över huvud taget en *suecis*-beteckning. Det gäller *Melampyrum pratense* som får det svenska namnet *kovete*, *Melam-*

pyrum nemorosum, som får *natt och dag* och *Melampyrum arvense*, som får *skälle*.

Att konsekvent införa systematiska tvåledade svenska namn har alltså inte varit Linnés avsikt. Det styrks av att Linné även bildade helt andra namn, om än i mycket begränsad omfattning, nämligen namn som anknyter till hans eget, såsom *Linnei ört* och *Linnei höfrö* för två växter, som låg honom särskilt varmt om hjärtat (*linnea* och *gullusern*).

Etablerade namn

Den övervägande delen av de svenska namnen är dock inte nybildade, vilket väl hör samman med att Linné ogärna ville ersätta redan etablerade namn med nybildade. Följaktligen för han vidare en del av de växtnamn som förekommit i äldre botaniska verk, men han tar också upp namn från dialekterna.

I de många fall Linné kände till alternativ var valet av ett enda *suecis*-namn nog inte så lätt. Kanske är det en förklaring till att många allmänt kända växter inte gavs någon *suecis*-beteckning alls. Bland de namn som inte betecknats som *suecis* finns *blåbär*, *krusbär*, *ballon*, *stenbär*, *hönsbär*, *vänderot*, *liljekonvalj*, *smällglim*, *daggkåpa*, *olvon*, *kärleksört* och *jungfrulin*, namn som alltså först senare fått riksspråksstatus. Flera av dessa namn anges av Linné i stället som provinsiella (eller lokala), trots att han i vissa sammanhang ändå tycks ha sett dem som riksspråksnamn. Ätminstone gäller det namnet *blåbär*, som han använder i den skånska reseberättelsen,

som om namnet var allmänt svenskt. Under sin egen uppväxt använde han troligen det småländska *slymmon*.

Att Linné haft betänkligheter anas också i hans behandling av namnet *vänderot*. Det har i *Flora svecica* från 1745 status av riksspråksnamn (och återfinns redan hos Franckenius), medan det i 1755 års utgåva anges som provinsiellt (från Östergötland). Vidare avstår Linné från att ge växten gulmåra en *suecis*-beteckning trots att han anför *jungfru Marie sänghalm* från ett så stort område som Götaland.

Dialektala namn

Som framgått ovan anges i *Flora svecica* också vad växterna kallades i folkmun på olika orter eller i olika trakter. I *Flora svecica* visas detta som regel endast genom landskapsangivelse. För exakt upppteckningsort måste man gå till Linnés reseskildringar, dagböcker eller andra källor. Den viktigaste anledningen till att de dialektala namnen tas in i *Flora svecica* är enligt Linnés egen utsaga i företalet hans ambition att undvika missförstånd ifråga om artangivelser. Om han angav bara ett enda svenskt namn skulle det kunna råda oklarhet om vilken växt som avsågs. Här har Linné alltså ett mer beskrivande än normerande syfte.

Liksom fallet var med riksspråksnamnen återges de provinsiella namnen inte konsekvent. I *Flora svecica* från 1755 finns provinsiella namn för ca en tredjedel av växterna, alltså för ungefär lika många som getts ett rikssvenskt namn. Men det rör sig bara delvis om

Idag säger vi *pukvete*, men det svenska namn som Linné rekommenderade var *skälle*. – Foto Margareta Edqvist.

samma växter. – Totalt uppgår de dialektala namnen till ca 900.

Inte sällan förtecknas namn från flera olika landskap. För t.ex. gullviva, som Linné gav det svenska namnet *oxelägg*, anförde han *jungfru Marie nycklar* från Västergötland, *nyckelblomster* från Medelpad, *gökblomma* från Gotland, *käringtänder* från Småland, *gullviva* från Hälsingland, *yxlägg* från Östergötland och *sempertupp* från Gästrikland.

Småländska namn

Bland de provinsiella namnen återfinns ett hundratal från Småland. Det är ett relativt högt antal – bara från Skåne är siffran högre – vilket dock inte förvånar eftersom Linné säkerligen inhämtat

många namn redan under sin uppväxt. En del av dessa namn står som alternativ till andra provinsiella namn, där det saknas riksspråknamn. Det gäller t.ex. namnen *slynnon* (i Uppland *blåbär*, i Skåne *bölljon*, i Västergötland *slin-ner*, och på lapska *zirre* eller *zerre*) och *stickelbär* (i Uppland *krusbär*). För de småländska namnen *kodden* eller *klasen* (för stenbär) fanns nio motsvarigheter från andra landskap, varav *stenbär* från Dalsland senare blivit standard. Ytterligare exempel där småländska namn står som ett av flera alternativ är *åkerbär* (för hallon), *bönson* (för hönsbär) och *ållenmärke* (för mjölkört).

I andra fall, där det saknas *suecis*-beteckning, står ett småländskt namn som enda belägg. Att dessa inte har upphöjts till *suecis* kan bero på att de inte bedömts ha tillräcklig spridning eller gett upphov till oklar referens. Dit hör bl.a. *daggört* (för sileshår), *ilagräs* (för myrlilja), *gårdgräs* (för trampört), *rödknäva* (för åkerpilört), *lövbinda* (för åkerbinda) och *flugblomster* (för gulsporre). Dock upptogs det småländska *tåg* som ett släktnamn och senare har det småländska *flotagräs* blivit standard.

Vanligare är dock att småländska namn, ofta tillsammans med andra, står som ett "komplement" till det riksspråknamn Linné valt. Till exempel har Linné som svenska namn valt *smultron*, *gul näckros*, *blåsippa*, *vitsippa*, *dosta* (idag: kungsmynta), *kovete* (idag: ängskovall), och *musärter* (idag kråkvicker) medan de småländska motsvarigheterna var *jordbär*, *sjöllon*, *blåveror*,

vitvärv, *konungagräs*, *orragräs* respektive *haravide*.

Trots att de småländska namnen är förhållandevis många i *Flora svecica* representerar de inte alla småländska namn som Linné dokumenterat. Enligt uppgifter i *Smålands flora* finns i Linnés manuskript till *Örtabok* från 1725 bl.a. följande namn, som inte återfinns i *Flora svecica*: *ulfsgift* för ormbär, *ålderdoms hugnad* och *sängetröst* för nattviol, *brudtvåbl*, *soolsåpa* för bitterpilört, *hönsebet* för våtarv, *ulvsmjolk* för revormstörel, *hwiitroot* för getrams, *röd kornblomma* för klätt och *blå kornblomma* för blåklint.

Vidare saknas en del namn från Linnés reseskildring från skånska resan (1751), bl.a. *oxöga* för färgkulla, *horsafibbla* för slättergubbe, *fruekål* för slätterfibbla, *horleta* för sminkrot, *röte* för kvickrot, *vitört* för baldersbrå och *fårgräs* för fårsvingel.

Men det saknas också småländska namn för växter som väl numera får betraktas som ganska allmänt kända, som t.ex. maskros, gulmåra, harsyra och vädtklint. För dessa växter har senare upptecknats småländska namn. Maskros har t.ex. kallats *kornblomma*, *bjuggfibbla*, *svinblomma*, *gubbaskalle* och *smörblomster*, men Linné anför endast det sistnämnda och då från Östergötland. Vädtklint har upptecknats som *järnört*, vilket Linné har som skånskt namn för cikoria. Vidare har harsyra benämnts *surkål* och *horssyra*, namn som Linné över huvud taget inte verkar ha stött på, antingen för att de varit väldigt lokala eller kanske för att de

Hönsbärets gamla småländska namn *hönson*, upptecknat av Linné, verkar idag vara ur bruk. – Foto Margareta Edqvist.

inte användes på hans tid. Växtnamns-skick kan nämligen förändras ganska mycket med tiden, vilket jag tidigare undersökt utifrån ett gotländskt material.

Tradition och förnyelse

Förekomsten av senare uppteckningar väcker också frågor om trädning, som i vad mån de namn Linné anförde från Småland levte vidare till senare tid? En jämförelse mellan namnen i *Flora svecica* och de namn som tas upp

i Vides växtnamnsordbok från 1966 visar att nästan en tredjedel av namnen kan ha försvunnit. Exempel på namn som inte återupptecknats (med säkra belägg i samlingarna vid Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, vars samlingar Vide i första hand använt), är *dragblad* för daggekåpa, *silke* för näselsnärja, *daggört* för sileshår, *horsamyntha* för åkermynta, *repe* för engelskt rajgräs, *harpungar* för smällglim, *gåsagräs* för mannagräs, *hönson* för hönsbär, *lövbinda* för åkerbinda, *kodden* för stembär,

Några lästips

- Berger, Ingela Pehrson (2009). Carl von Linné, namngivaren: exemplet nordisk stormhatt. www.ebc.uu.se/undervisning/AlumnCvL/uppsatser/Vetenskap/PehrsonBergerIngela.pdf
- Edqvist, Margareta & Karlsson, Thomas (2007). *Smålands flora*. Uppsala.
- Ekvall, Ulla (1990). *Gotländska växtnamn*. Stockholm.
- Eriksson, Gunnar (1969). *Botanikens historia i Sverige intill år 1880*. Stockholm.
- Fries, Sigurd (1994). Flora svecica som växtnamnsordbok. I: *Växtnamn då och nu*. Umeå.
- Fries, Sigurd (1994). De systematiska svenska växtnamnen under den linneanska epoken. I: *Växtnamn då och nu*. Umeå.
- Fries, Sigurd (1975). De folkliga växtnamnen i Linnés skrifter. I: *Svenska växtnamn i rikspråk och dialekt*. Umeå.
- Linné, Carl von (1755). *Flora svecica*. Andra upplagan. Stockholm. [På svenska 1986.]
- Lyttkens, August (1904–15). *Svenska växtnamn*. Lund. [Faksimil 1981.]
- Vide, Sten-Bertil (1966). *Sydsvenska växtnamn*. Lund.

orrgräs för ängskovall, *sjöllon* för gul näckros, *böstklocka* för klockgentiana, *björnbär* för blåhallon, *klint* för klätt och *törne* för nypon.

Men för ca hälften av namnen finns upp till nio senare belägg. Dit hör *blåveror* för blåsippa, *vitvärv* för vitsippa, *jungfru Marie förkläde* för jungfru Marie nycklar, *maddun* för ängsull, *kaffaskägg* för stagg, *torste* för brakved, *tjuton* för strätta, *skväkra* för skvattram, *skärvass* för vass, och *bläcken* för vattenklöver och gäddnate.

Ett tjugotal av namnen är belagda från tio eller fler socknar (om än med

viss uttalsvariation). De verkar alltså ha haft eller nått god spridning. Som exempel kan nämnas *stickelbär* för krusbär, *blåbuk* för odon, *slymmon* för blåbär, *kröson* för lingon, *åkerbär* för hallon, *jordbär* för smultron, *ållenmärke* för mjölkört, *karört* för älgört, *oxeören* för backsippa och *näta* för brännässla.

Resultatet är kanske inte så överraskande. Många växtnamn är och har varit mycket lokala, med följd att de lätt ersatts. Och inte sällan tycks ett namn ge upphov till lekfulla ombildningar, åtminstone om växterna inte haft någon större kulturell betydelse. Växten humleblomster har t.ex. i Vides material flera namn, såsom *humleblomma*, *midsommarblomma*, *fårkumner*, *baggpungar* och *gubbabatt*, och till dessa kan läggas senare upptecknade namn (Christofferson och Bruce i *Smålands flora*) som *snusgubbe*, *kattballor*, *oxöga*, *kjortelbällare*, *mormors nattmössa*, *mormors glasögon* och *färmors glasögon*. Namnen i sig verkar ha gett upphov till nya associationer, och de tycks ibland också ha vandrat vidare från en växt till en annan – en utveckling som alltså redan Linné blev varse. Kanske bidrog det till att han under sina senare resor i allt större utsträckning dokumenterade allmogens namn på växterna. Men kanske är detta också ett tecken på att Linnés intresse för växter med tiden ledde till ökat intresse också för deras namn!

Ulla Ekvall, Brinkvägen 29, 187 34 Täby
E-post: ulla.ekvall@lnu.se

Ängssvampsexkursion – lördag 25 september

Sommarens mångfald av örter och gräs på våra småländska naturbetesmarker är känd och uppskattad av alla. En ännu större rikedom av färger och former väntar i samma marker på hösten.

De senaste årens inventeringar har visat att naturreservatet Libbhults ängar i Uppvidinge (Smålands flora sid 267) är en av Sveriges bästa ängssvamplokaler. Hittills har nästan 30 olika vaxskivlingar noterats och flera jordtungor,

fingersvampar och rödskivlingar. En av de senare är blårödling *Entoloma madidum* på Margareta Edqvists bild ovan.

Följ med lördag 25 september, när Tobias Ivarsson visar oss ängssvampar i Libbhult!

Föranmälan senast 17 september till Per Darell, per.darell@alvesta.se, 0472 - 129 19.

Gräsull och backsippa fjolårets och årets växt

▪ **Thomas Karlsson**

För ett år sedan, i vårnumret av *Parnassia*, efterlyste vi aktuella fynd av gräsull *Eriophorum latifolium*, en av rikkärrens vackraste och mest karakteristiska växter.

Vi hade skäl att tro att gräsullen hade minskat under hela 1900-talet och att minskningen fortsätter i vår tid.

Undersökningen blev inte särskilt fullständig. Av totalt 175 lokaler från inventeringen 1978–1995 besöktes bara

Backsippa *Pulsatilla vulgaris*. – Foto Margareta Edqvist

55. Och aktiviteten var mycket olika fördelad. I Eksjö, Nässjö och Vetlanda besökte man mer eller mindre alla sina lokaler, likaså i Kalmar och Nybro (där de dock var få). Totalt återfann man bara arten på 18 av 55 lokaler. Om trenden är samma i hela Småland tycks alltså 2/3 av gräsullens lokaler ha försvunnit på ett par decennier.

Svenska Botaniska Föreningen

– som vår egen förening är ansluten till – undersöker varje år tillståndet i landet för en krävande växt, och i år har turen kommit till backsippan, karaktärsart för torra backar på sand med låg vegetation.

Var med och kartlägg backsippan i Småland år 2010! Fynden kan du antingen rapportera på Artportalen (www.artportalen.se) eller till Margareta Edqvist, Syrengatan 19, 571 39 Nässjö (margareta.edqvist@telia.com; 0380-106 29). – Vi återkommer med en sammanfattning.

Detaljuppgifter om backsippa i din kommun kan du få från mig.

Thomas Karlsson, Skogsvägen 46,
122 63 Enskede. Tel 08 - 649 15 69
E-post: thomas.karlsson@nrm.se

Min mor Judith Christoffersson

▪ John Christoffersson

Det måste ha väckt uppståndelse i socknen, då den danska prostdottern Maria Winther år 1890 gick och gifte sig med Fabian Berg på Hagen, ett av de obetydligaste hemmanen i hela Tutaryd. Vad fick henne att ta ett sådant steg? Vad kunde hon, en fin dam, välutbildad i språk och historia, intresserad av konst och litteratur, finna hos denne fattiglapp med ett minimum av boklig bildning? Hon var förälskad, det var tydligt. Själv berättade hon senare, att den unge mannen väckt hennes intresse genom sin hövlighet, sitt goda uppträdande och sitt behagliga väsen, egenskapen som hon inte tyckte sig finna hos någon annan av de andra unga män hon träffade i Tutaryd.

Mormor föddes 1860 i Gimlinge på sydvästra Själland. Genom sin ställning var Maria uppbojen i församlingen, antagligen en smula bortskämd. Hon hade egen ridhäst och brukade följa med sin far på hans inspektionsresor i socknen. Eftersom familjerna Winther och Rieffestahl på Muraregården i Tutaryd kände varandra och Maria var utbildad guvernant blev hon anställd där för att undervisa deras dotter Elisabeth (Beth).

Omställningen till småbrukarhustru i Sunnerbo blev nog svårare för Maria än hon föreställt sig. Grannarna (och svärföräldrarna) förväntade sig andra färdigheter än dem Maria visade upp. Hon hade, som min mor brukade säga, ”sina barn, sina böcker och sina blommor”. Med folket i byn hade hon inte så mycket kontakter, åtminstone inte i början.

Då hon kom till Hagen hade hon med sig trädgårdsväxter från Danmark, och huset doldes med tiden nästan av blommor. Intrycket av ett annorlunda hem förstärktes så snart man kom innanför dörren: möbler av danskt ursprung, ”ovanliga” tavlor på väggarna, bokhyllor fyllda med klassisk litteratur.

När de tre barnen kom i skolåldern, tillät man Maria att själv undervisa dem i hemmet. Kunskaperna blev knappast lidande av det, men det var naturligtvis inte lyckligt att barnen på så sätt gick miste om normala kamratkontakter.

Mors uppväxt och ungdom

Mormor lärde min mor att älska växter, både odlade och vilda. När mor var liten gjorde hon sig en flora genom att teckna av blommor ur naturen och

sätta egna namn på dem, men då hon fyllde nio år fick hon Rostrups *Dansk flora* i present. Antagligen tog mormor den ur sin bokhylla.

När mor var i fjortonårsåldern kom en ung dansk student, Olaf Hagerup, till Tutaryd för att samla mossor till illustrationerna i Jensens nu klassiska mossflora. Någon berättade för honom om en flicka, som kunde mycket om växter. Olaf sökte upp mor, och de började att samla mossor tillsammans.

Senare delen av sitt liv led Maria av hjärtbesvär. Under många år, fram till sin död 1921, vårdades hon av min mor. Av de båda äldre syskonen blev Einar snickare i Ljungby och Alvilda silversmed i Köpenhamn, där hon gifte sig med den danske kulturattachén i Leningrad Henning Kehler.

Efter mormors begravning blev mor erbjuden att komma över till sina kusiner och mostrar i Köpenhamn, som hon besökt redan två år tidigare. Hon svarade tacksamt ja, men först ville hon följa med sin väninna Beth Rieffestahl till Schweiz.

För mor blev resan till Schweiz ett minne för livet. Vi kan följa hennes upplevelser genom de brev hon skrev till sin fästman ”Frans på Berget”. I dem berättar hon med värme om sitt värdfolk och andra människor hon träffade (att hon faktiskt inte behärskade tyska tycks inte ha spelat någon roll). Hon skildrar entusiastiskt båtturer på Vierwaldstättersee och utflykter till Rigi och andra berg, hon skriver om blomprakten och de känslor blommorna väckte. ”Om du bara hade varit med!

Men vi får göra om resan en annan gång!” (det blev aldrig). I andra brev funderar hon på hur arbetsamt Frans måste ha det med höslättern ”utan sin lilla räfserska”.

Den andra resan till Danmark inleddes inte i Köpenhamn utan hos familjen Hagerup i Ronæs prästgård på västra Fyn, där mor formellt var anställd ”för att gå frun till handa”. Uppgiften var inte betungande, så hon fick god tid att samla mossor och lavar tillsammans med sonen Olaf, som hon ju kände tidigare.

I Köpenhamn fick mor tillfälle att mer ingående lära känna sina släktingar. Det förefaller ha varit givande för alla parter. Med de flesta hon umgicks kom hon att utveckla en livslång vänskap. Så länge krafterna stod bi underhöll hon en livlig korrespondens med kusiner, mostrar och morbröder – vi har kvar en stor del av breven.

Mor blev medlem i Dansk Botanisk Forening och deltog i utflykterna. Hon kom i kontakt med ledande botanister, som hjälpte henne så att hon kunde bevista föreläsningarna på universitetet.

Mossorna

I mors samling finns några mossor och lavar som hon tagit i närheten av sitt barndomshem redan i slutet av 1910-talet. Efter hemkomsten från Danmark blev hon flitig med mossorna. Fram till början av 1950-talet rörde hon sig mest i Tutaryd och de närmaste delarna av Ryssby och Södra Ljunga socknar, men det området finkammade hon verkligen. Levermossorna, den grupp

Etiketten på pärmen till Studiesamlingen svenska mossor. Varje herbarium innehåller hundra olika mossor i noggrant etiketterade kuvert. – Foto Ramona Ubral Hedenberg, Naturhistoriska Riksmuseet.

som hon tyckte bäst om, är små och svårupptäckta, men jag tror inte att många av de arter som rimligen kan finnas på Berget kom att fattas i hennes herbarium. Där hittar man till exempel sågskapania *Scapania umbrosa*, sumpmikromossa *Cephaloziella hampeana*, vedlobmossa *Tritomaria exsectiformis* och knoppslevmossa *Jungermannia caespiticia*.

På sin silverbröllopsdag 1948 fick mor ett mikroskop av Olaf Hagerup, och nya detaljer hos mossorna började avslöja sig. Nu blev kontakterna tätare med andra bryologer, särskilt med den skicklige Ivar Söderberg i Växjö. Han kontrollerade alla svåra arter – men det fanns sällan något att ändra på. Om Ivar var tveksam då det gällde en levermossa skickade han den vidare till Sigfrid Arnell i Lund. Särskilt besvärliga bladmossor hamnade hos Elsa Nyholm, också i Lund, eller Herman Persson på Riksmuseum. Nyholm och Arnell höll vid den tiden på med att skriva nya floror över blad- respektive levermos-

sorna. För dem var det värdefullt att få arterna från det då bryologiskt okända Sunnerbo dokumenterade.

Till dem som mor brevväxlade med hörde också danskarna Kjeld Holmen och Keld Damsholt. Jag tror att alla de bryologer som jag nämnt åtminstone någon gång kom på besök till Berget. Olaf Hagerup brukade ta med sig hela familjen och stanna några dar. Vi såg alltid fram mot hans besök, för han var en rolig och hjärtlig man, precis en sådan som far uppskattade. Olaf hade ju samlat arter kring Tutaryd för Jensens mossflora, och nu letade han efter material till Vagn Peterssons och sin egen Botanisk Atlas. Han var också skicklig på kärlväxter. När man strövade med honom lärde man sig att använda ögonen på ett nytt sätt.

Herman Persson tyckte att skolorna behövde mossherbarier, och han bad mor om hjälp. Så tillkom "Studiesamlingen svenska mossor", som hamnade i många svenska och en del utländska skolor. Varje herbarium omfattade

100 arter, så det är inte så konstigt att köksutrymmena under en lång period mer än vanligt fylldes med mossor som skulle pressas och torkas eller att posturerna ibland förlängdes ända fram till Berget.

I början av 50-talet blev två av mina bröder motoriserade. Eftersom Axels arbete som ambulerande skogshuggare förde honom långt från hemmet var han tvungen att skaffa bil. Ingvar färdades långa sträckor på moped då han inventerade naturen i Kronobergs och Jönköpings län. Mor såg till att både de och resten av familjen tog hem "allt som såg konstigt ut". Om någon av bröderna hittat något ovanligt dröjde det inte länge förrän vi var på platsen.

Målaskogsberg, "blomsterberget" i Ryssby socken (Besöksmål Ljungby 5 i Smålands Flora), känner alla i trakten till. Nu fick vi tillfälle att närmare utforska det överflöd av kärlväxter och mossor som finns där. Bland de mossor vi hittade var kalkpraktmossa *Plagiomnium rostratum*, en mycket sällsynt art, mörk husmossa *Hylocomium umbratum*, västlig husmossa *Loeskeobryum brevirostre*, kalkgräsmossa *Brachythecium glareosum*, dvärgsprötmossa *Eyrhynchiastrum pulchellum* och stor flikbålmossa *Riccardia chamaedryfolia*. Vittandad ulota *Ulota drummondii* tog vi också. Det är en utpräglad västlig art i Skandinavien, som bland annat växer på hasselbark.

Efter Målaskogsberg fortsatte vi söderut längs grönstensstråket. I stenbrottet vid Hokadal fann vi den nordliga sipperblindian *Blindia acuta*, i Ljustorp kalktujamossa *Thuidium*

recognitum, sällsynt utom i öster. I Målensås i Agunnaryd fanns växtplatser för bandpraktmossa *Plagiomnium elatum*, som annars brukar växa på kalk, dvärgkällmossa *Philonotis arnellii* och skugglobmossa *Tritomaria exsecta*. Vid Vedåsa i samma socken hittade vi den sägenomspunna lysmossan *Schistostega pennata* i en grotta. Det fyndet blev uppmärksammat (Lennart Williams: Flickan som hittade dragguldets, Sydsmåländsk natur III, 1984). På Höö i Möckeln (besöksmål Älmhult 4) växte klängmossa *Homomallium incurvatum*, sällsynt utom på kalk, på holmarna Taxås klint och Möckelsnäs (Älmhult 3) de egendomliga men inte helt ovanliga brun sköldmossa *Buxbaumia aphylla* och nötmossa *Diphygium foliosum*.

Vi exkurerade också utanför grönstenen. Liten trumpetmossa *Tayloria tenuis* har blivit mycket ovanlig sedan skogsbetet försvunnit (den trivdes på gammal kodynga), men vi hittade den på flera ställen. Kalkjordmossa *Dicranella varia* tog vi i Buxabygd i Ryssby socken, åkerdagmossa *Pseudephemerum nitidum* – en pionjär på bar jord – vid Högarör utanför Ljungby, hårklomossa *Dichelyma capillaceum* i sjön Flåren nära Berga.

Den 18 juni 1963 visade Ivar Söderberg och Allan Nicklasson oss Hörnebo skiffergruva i Ramkvilla (Vetlanda 2). Det blev en minnesvärd dag. Mor var då 67 år, men hon tvekade inte att följa med genom den långa gruvgången, som då saknade alla anordningar för besökarens bekvämlighet. De lodräta bergväggarna skrämde henne inte hel-

Judith Christoffersson 1979 med ett ark björnvitmossa *Sphagnum lindbergii*. – Foto Oscar Nordquist

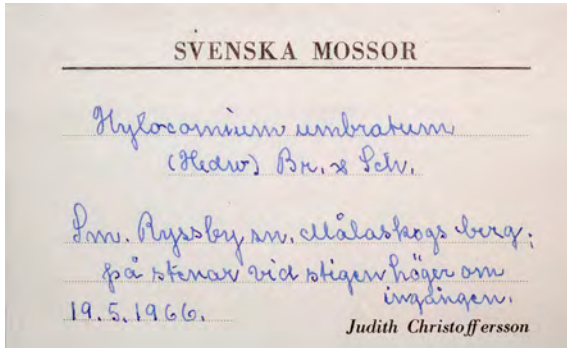
ler. Jag minns hur hon trevade sig fram längs de smala nischer där de flesta mossorna stod att finna, som vanligt iförd stövlar, ljusblå klänning och mörkblå sommarhatt.

Vanliga på gruvväggarna var stor klockmossa *Encalypta streptocarpa*, stor fickmossa *Fissidens adianthoides*, röd fotmossa *Bryoerythrophyllum recurvirostrum*, stor äppelmossa *Bartramia halleriana* och grov fjädermossa *Neckera crispa*. Finast var nog lundkrypmossa *Hygroamblystegium varium* och vedsäckmossa *Calypogeia suecica*, som båda växer på murket trä (den förra är kalkgynnad).

Gölsjö mosse (Ljungby 4) började vi på allvar ta itu med på 50-talet, sedan vi hittat ett stort bestånd med mossnycklar *Dactylorhiza traunsteineri* där.

På myren fanns många vitmossarter, först och främst björnvitmossa *Sphagnum lindbergii* i stora flak. Det är en nordlig art, som är mycket sällsynt så långt söderut. En entusiastisk medvandare var ibland Kjeld Holmen, som försäkrade att han ”sett hela världen men inget vackrare än Gölsjö mosse i höstdis”.

Ingvars inventeringar förde oss till två av våra fåtaliga rikkärr. På Gässhultsmyren i Berga (Ljungby 7) slogs ännu under andra världskriget stora ytor med lie. Fortfarande växte här en rad vackra och sällsynta mossor, bland dem flera nordliga och kalkgynnade. Anmärkningsvärda arter var svartknoppsmossa *Catocopium nigratum*, piprensarmossa *Paludella squarrosa*,

Etiketten till en av Judith Christofferssons insamlingar av mörk husmossa i Naturhistoriska Riksmuseet. Lokalen är angiven med precision. – Foto Ramona Ubral Hedenberg.

kärrkammossa *Helodium blandowii*, guldspärrmossa *Campylium stellatum*, gyllenmossa *Tomentypnum nitens* och blek skedmossa *Straminergon stramineum*. Vi hittade också levermossorna kärrmörkia *Moerchia hibernica* och kragpella *Pellia endiviifolia*. Redan på 60-talet lade vi märke till att flera mossor började bli sällsyntare, naturligtvis en följd av att myrslättern upphört.

Björnekullakärret i Herrestad (Värnamo 3) innehöll också flera värdefulla arter. Även där fanns svartknoppsmossa och piprensarmossa, dessutom kärrspärrmossa *Campyliadelphus elodes*, knoppvitmossa *Sphagnum teres* och källflikmossa *Leiocolea bantriensis*.

Mors mossor befinner sig nu på riksmuseet i Stockholm. Herbariet omfattar också hennes insamlingar från Öland och Gotland liksom Ingvars och mina fynd från olika delar av fjällen.

Kärlväxterna

Far och mor gifte sig 1923. Mitt föräldrahem bestod av sju tunnland (3,5 ha) åker och 49 tunnland skog. Vi höll

oss med häst och tre eller fyra kor. Vi hade också får, höns och på höstarna gris, av och till kalkoner, gäss och kaniner.

Far köpte tidigt ett skogsområde från gården Bräkentorp. 1932 friköpte han resten av Berget från kronan. Då var skogen gles, luckig och småvuxen. Den användes mest till vedbrand och kreatursbete. Lingonfällorna gav vissa år gott om bär, som vi plockade och cyklade iväg med till uppköpare i Ljungby. De pengar vi på så sätt fick in blev ett välkommet tillskott till hushållskassan.

Hela sitt liv höll far på med att förbättra stället. Han planterade skog och grävde diken. Den dåliga tillfartsvägen förvandlades till bilväg. Betesvallar anlades. Min bror Axel tog över som bonde på 50-talet. Han fortsatte med den kärleksfulla skötseln av skogen, han lade samman smååkrar och rätade åkerkanter. De många stenblocken lyftes upp med kran och placerades i högar utanför åkrarna.

Före utdikningarna var det gott om små sankmarker i skogen. De över-

svämmades om vårarna men torkade upp på somrarna och kunde då slå med lie. Höet bestod av näringsfattiga gräs- och starrarter. Om staggen skriver far i "Minnen från ett småbruk" (Sydsmäländsk natur II, 1974) att den "fordrade en verkligt skarp lie" och att den när den torkat "doftade som Bibelns myrra", fast kreaturen inte ville veta av den som färsk.

I Gamlansakärret, vårt vackraste och djupaste kärr, växte korallrot och Jungfru Marie nycklar. Där hittade mor och jag också sträng-, nål-, tagg- och sumpstarr. Där blev det alltså aldrig aktuellt att dika.

Olaf Hagerup var en man som hade ögonen med sig. I ett av våra kärr fann han 1950 en ovanligt storvuxen form av tranbär, som han kände igen från Lyngby mose utanför Köpenhamn. Bladen hade parallella sidor, bären var tillplattade. Växten döptes senare till f. *majus* (Lange) Hyl., men i Smålands Flora omnämns den utan namn. Vid utfartsvägen fann han en starr, som "vi slet ikke har i Danmark". Nils Hylander bestämde den till nickstarr *Carex brunnescens*. Det var då ett av de sydligaste fynden av den arten i Sverige.

Åkrarna inramades av björkar, aspar och en och annan ek. Far var alltid noga med att spara hansälgar, rönnar och välformade enbuskar. Bok och hassel, som inte förekom naturligt på gården, planterade han in.

Alla åkerrenar lieslogs. Höet bredades ut och torkades i solen innan det bars eller kördes in i ladan. Det blev ett smakfullt tillskott till vad vallarna

producerade. Vi skar stubbskott, framför allt av asp men också av vide, rönn och brakved. Kvistarna bands i kärvar och torkades. Fåren och hästen tyckte mycket om lövet.

På åkrarna odlades utom vallväxter mest råg, havre och potatis. I åkerkanterna växte gott om färgrika ogräs som pilört, åkerbinda, penningört, åker rättika, åkerkårel, jordrök, skatnäva, revormstörel, hampdån, rödtoppa och färtunga.

I Smålands småbrukarbygder har åkerogräsen blivit ovanliga. Ofta förklarar man minskningen med bättre utsädesrensning och användandet av bekämpningsmedel, men på Berget blev deras existens omöjlig då den öppna jorden ersattes med mer lönsam vall. Nu skördas inte heller vallarna, men marken betas av kor och hålls därigenom öppen.

Skogsmarken var artfattig, men matt-, rev- och lopplummer fanns lite varstans. På fuktiga ställen kunde vi finna spindelblomster, men för att se grönpyrola och knärot fick vi bege oss till grannfastigheterna. Ett år hittade mor ögonpyrola i en aspdunge. Vi räfsade växtplatsen ren från löv varje höst men kunde ändå inte hindra att den vackra blomman dog ut. I en vägkant stod en enda buske skogsbjörnbär, men den försvann när vägen breddades.

Borta är fuktängarnas skvattram, klockljung och granspira liksom tätört, dvärglin och många levermossor, som man kunde finna i hjulspår och på fuktiga kreatursstigar. Av de en gång så vanliga arterna odon ("blåbukar") och

kråkbär ser man numera inte mycket, inte heller av hönsbär eller av tuvull, vars pollenfyllda blomhuvuden en gång gav ett viktigt näringstillskott åt korna när de släpptes ut på vårbete.

På renarna fanns rika bestånd av arter som nu är sällsynta på Berget eller helt borta, till exempel jungfrulin (av alla tre färgerna), kattfot, svinrot och darrgräs, medan slättergubbarna konstigt nog ännu håller ställningen. Ovanliga var redan då låsbråken, backnejlika, ängsnattviol och vårstarr, och nu är de helt försvunna.

Arter som vi aldrig haft på Berget men som vi hittade i den närmaste trakten var sylnarv, grådådra, mosippa, backsippa, (tidig) fältgentiana och backtimjan. De båda först nämnda är nu utgångna.

I vallarna slog gaffelglim *Silene dichotoma* upp några år på 40- och 50-talen men försvann igen. En annan flyktig växt var kambråken, som koloniserade sidorna av nygrävda diken men inte stod ut med konkurrerande växtlighet.

Far hittade en gång när han slog trädgården hybriden mellan blå- och revsuga. En annan gång kom han in med en form av gårdsgroblad, som han tyckte såg konstig ut. Den hade hela blomställningen förvandlad till en samling småplantor. Jag tror att vi fortfarande har kvar den i någon av våra trädgårdar.

Att så många kärlväxter försvunnit från Berget och de närmaste omgivningarna har många orsaker, bland annat den moderna skogsskötseln, dikningarna, nya grödor, upphörd ängs-

slätter, avskaffat skogsbete, konstgödning och kvävenedfall – allt detta har ju också lett till att markerna vuxit igen.

Mors kärlväxtherbarium finns nu på riksmuseet. Dess främsta värde är att det visar florans förändring på ett isolerat småbruk under en lång följd av år.

Trädgården

När mor flyttade från sitt föräldrahem till Berget tog hon med sig trädgårdsväxter, bland annat dem som mormor haft med sig från Gimlinge. Hon grävde upp ett par långa rabatter för de höga perennerna. En sluttning med hållar och block blev stenparti. Jorden förbättrades efter hand genom att blandas med dyjord och kreatursgödsel. För att hålla vinterkylan ute täcktes blomsterbäddarna med mängder av granris, som far högg i skogen och körde hem. Jag minns hur prydliga landen blev när de klätts in i ris på höstarna, och hur vi gladdes när vi kunde ta bort riset på våren och släpa bort det till påskbålet.

Trädgården blev med tiden mycket praktfull. Mor bytte till sig växter från grannar och andra vänner. Olaf Hagerup hade blivit intendent för Botanisk Have i Köpenhamn, och därifrån skickade han fröer till oss, som mor drog upp. Fröpåsarna innehöll många ogräs, som vi pressade och lärde oss känna igen. Dit hörde till exempel de många mållor, som numera nästan är försvunna ur vår flora. Men de arter vi tyckte var roligast var nog gräsen.

En enda av Olafs arter höll sig kvar i det fria en längre tid. Det var kustjordrök *Fumaria muralis*, som från en

Frans och Judith vid stenpartiet på Berget ca 1968. – Foto Roland Åberg

utkasthög tog sig upp på en gammal myrstack och stannade där i åtminstone tjugo år.

De vackraste växterna flyttade vi in i stenpartiet. Där hamnade inte bara danska arter som munkhätta *Arum alpinum*, sandmalört *Artemisia stelleriana*, ljungvicker *Vicia orobus* och alpklöver *Trifolium alpestre* utan också drakblomma, smalbladig lungört, trollsmultron, sandnejlika, våradonis, silverviol, knölgroë, blodtopp, vårviol *Lathyrus sphaericus*, hårginst, strandvallmo *Glaucium flavum*, fjädergräs, fjällbrud och norsk malört *Artemisia norvegica*. Fjällvallmor från Färöarna, Island och Skandinavien överlevde också och trivdes väl.

Så här långt efteråt är det naturligtvis inte alltid möjligt att skilja de växter som hade sitt ursprung i Gimlinge eller Botanisk Have från dem som kommit

från annat håll. Men vi ser i brev från mors danska vänner att de var oroliga för att ”den kønne Anemone”, den fyllda vitsippan från Gimlinge *Anemone nemorosa* ’Alba Plena’ skulle få svårt att klara sig i Småland. Men den trivdes förträffligt, både på Berget och i alla de trädgårdar där den senare hamnat. En annan växt som vi höll mycket av, en pärlhavre med vitrandiga blad, *Arrhenatherum elatum* ssp. *bulbosum* ’Variegatum’ kom nog också från mormors barndomshem, likaså gullvivor med dubbla kronor och små sorter av bräckor, som jag aldrig sett senare.

Den märkligaste växten från Gimlinge är nog ändå waldsteinia *Waldsteinia ternata*, som mormor som nygift planterade på Hagen. Mor tog med sig den till Berget. Före 1990 var arten bara hittad förvildad på fem platser i

Småland. Samtliga bestånd kom från Hagen eller Berget! Vid Hagen täckte växten år 2004 mer än 2000 m² (Smålands Flora 2 s 463). På senare tid har waldsteinian börjat saluföras som skuggtålig marktäckare, med det är för dess rika (om än kortvariga) blomning den har sitt stora värde.

Men hela trädgården var inte mors. Det var far som ansvarade för den långa dahliarabbat, som var det första som mötte besökaren. Dahliorna grävdes upp varje höst och lagrades i lagården tills det åter var frostfritt och dags att sätta ner dem.

Som mest innehöll trädgården på Berget mer än tusen arter, något som på den tiden var mycket ovanligt. Det var alltså inte så konstigt att den drog till sig en mängd besökare, ibland hela busslaster. När min bror Ingvar var lärare i Ljungby brukade han ta dit sina skolklasser. Alla besökare guidades runt av mor, som med sin milda stämma berättade om växterna. 1968 belönades mor med Naturskyddsföreningens förtjänstmedalj med motiveringen ”För det synnerligen värdefulla sätt på vilket Ni under en lång följd av år till skolorngdom och allmänhet spridit naturvårdspropaganda”.

Litteraturstudier

I vår ägo har vi mors avskrivningsböcker från tiden före första världskriget. Där har hon samlat dikter och sentenser från olika delar av världen, men mest från Sverige och Danmark.

Mormor var en beläst och kulturintresserad person, som hela sitt liv

underhöll förbindelserna med släktingar och vänner i Danmark. Sina barn undervisade hon på danska, och det språket blev så självklart för mor att hon ofta glömde sig och tog fram det även när hon var tillsammans med oss, särskilt när vi kom in på danska förhållanden.

Mors vistelse i Danmark fick stor betydelse för hennes litterära utveckling. Hennes vänner där – mostrar, kusiner, familjen Hagerup och gamla vännen Beth (som flyttat till Köpenhamn) – var livligt intresserade av och kommenterade gärna det som på den tiden hände i landet, och mor deltog säkert i diskussionerna. Av bevarade brev kan vi se att meningsutbytena fortsatte när hon kommit tillbaka till Sverige och att de egentligen aldrig tog slut. Mycket ofta var det dansk litteratur det handlade om.

”Morbror Henning”, Alvildas make, blev redaktör på Berlingske Tidende, där en av hans uppgifter var att anmäla nyutkommen svensk litteratur. De böcker han recenserat under året skickade han till oss varje jul. På så sätt kom de flesta av den tidens romaner och diktsamlingar till Berget. De gamla husgudarna Fröding och Karlfeldt fick nu konkurrens av Martinsson och Gullberg. Proletärförfattare som Lo-Johansson, Fridegård och Moberg lästes och begrundades, och vi upptäckte att deras samhällsuppfattning stämde väl överens med vår egen.

Mor började samla och klippa ut bokannonser och bokanmälningar. Det blev början på hennes egen lit-

En högstadielklass visas runt i trädgården. Ingvar Christoffersson tittar fram i bakgrunden (tredje från höger). Slutet av 1960-talet. – Foto tidningen *Smålänningen*

teraturhistoria, som hon skrev ren för hand och försåg med inklistrade författarporträtt. Materialet fick hon från både svenska och danska tidningar och tidskrifter. På Berget höll vi oss med den lokala avisan *Smålänningen*, en av rikstidningarna (oftast *Dagens Nyheter*), jordbrukartidningen *Föreningsbladet* och tidvis *Röster i Radio*, och i alla dessa publikationer fanns på den tiden gott om litterärt stoff, både faktaupplysningar, noveller och dikter. Material från Danmark skickades kontinuerligt från mors danska vänner. En av de flitigaste leverantörerna var Beth. Nästan alla författarbiografier illustre-

rades med porträtt -- det är en gåta var hon fick tag på alla.

Vi har kvar den del av mors "litteraturhistoria" som hon hann skriva ren. Den består av två ringpärmar, en med svenska författare och en med utländska, framför allt danska, norska och finska men också många utomnordiska.

Den tidigaste svenske författaren är Olaus Petri, som ägnas ett par sidor. Barockens, upplysningstidens och nyromantikens skalders och prosaberättare presenteras utförligt. Från senare delen av 1800-talet finns alla de "stora" med liksom åtskilliga, som numera är mer eller mindre (och ofta oförtjänt) bort-

glömda, till exempel Fredrika Bremer, August Blanche, Victoria Benedictsson och August Bondeson. Lars Levi Laestadius är ju känd som predikant och botaniker, men mor beskriver också hans litterära produktion.

Av de äldre ägnas mycket utrymme åt Emanuel Swedenborg, Carl von Linné och Carl Jonas Love Almqvist (om Swedenborg: ”Han var en andeskådare och fjärrskådare. Från Göteborg såg han hur Stockholm brann, i drottning Lovisas öron viskade han de ord hennes avlidne broder en gång anförtrott henne, och han förutsade sin egen dödsdag”). Också författare som mor egentligen inte gillade, som Strindberg, skildras sakligt och tolerant (”För Strindberg var livet kamp: mellan överklass och underklass, mellan man och kvinna, Gud och människa. Även i naturen ser han kampen – dock fann han oftast där den friska, fria och rofyllda vilopunkten”).

Framåt 1900-talets mitt blir biografierna mer rapsodiska. Det beror förstås på att den tidens diktare befann sig mitt uppe i sin produktion, och därför måste mor lämna luckor i texten, som kunde fyllas ut senare, när hon fick tag i nytt stoff.

Slutord

I Köpenhamn undrade många om inte mor funderade på att ägna sig åt botanik på heltid. Men det var inte mor intresserad av – hon ville hem till Frans. Det blev säkert lyckligast så. ”Annars hade jag ju bara fått leva en sorts liv, nu fick jag flera”, sa mor ofta.

Hon ansåg att hennes viktigaste uppgift var att vara lantbrukarhustru och mor till fem barn. Annat – blommor, mossor och litteratur – fick komma på lediga stunder. Man kan tycka, att de inte kunde bli så många. Men mor var flink i arbetet, hon hann med att utrusta barnen, som skulle ha med sig matsäck och lämpliga kläder till skolan, skogen eller torvmossen, och annat som hör till ett lantushåll. På Berget hade vi också en fosterflicka, och varje sommar före kriget kom kusinerna från Köpenhamn, fyra pojkar med vildare vanor än dem hemma hos oss. Under vår uppväxttid saknade vi också mycket av det som man nu räknar som självklart. Inte förrän 1954 drogs elektrisk ström fram till Berget och grannställen, och ännu längre dröjde det innan vi fick rinnande vatten.

Mor umgicks med grannar och besökande med samma självklarhet. För många betydde hennes stöd mycket, inte minst för de äldre herrar som far kallade ”hennes gubbar”: morfar och gamle Josef, som kom traskande mest varannan dag och ville prata.

Ett fantastiskt stöd hade hon i sin make. Far såg med förståelse på mors intressen och uppskattade hennes arbete i hemmet. ”Judith, hon kan allting”, brukade han säga. Men sanningen är att utan fars hjälp hade det varit svårt för mor att hinna med allt. Far skötte själv mjölkningen, en syssla som annars ansågs som självklar för kvinnorna, och ibland övertog han matlagningen på söndagarna. Själv brydde han sig mer om historia än om botanik, och han

läste hellre sakprosa och romaner än lyrik. Han följde gärna med på våra utflykter, men krypa omkring efter mossor ville han inte.

Efter fars död drabbades mor av senilitet. Sin sista tid bodde hon hos Ingvar i Ljungby. Fortfarande var hon förtjust i blommor och mossor, men hon mindes inte längre namnen på dem.

Det är mor som har väckt mitt intresse för botanik. När jag gick med henne längs åkerkanterna visade hon mig hur vackra ogräsen var. Hon förklarade skillnaden mellan olika gräs. ”Titta, den har en blomställning som ser ut precis som en egyptisk pyramid, då är det en *Poa*. Den här ser nästan likadan ut, men den har tappat bort en av kanterna. Då heter den *Festuca*. Men den här har småaxen spridda hur som helst, ser du hur små di är. Såna gräs kallas *Aira*” (nu heter de *Agrostis*). Om levermossorna sa hon: ”Di är så granna, finare än gräsen, som filigransarbeten.”

Mor gjorde mig på allvar intresserad av litteratur. Hon kunde många dikter utantill och citerade dem gärna, och jag läste upp dikter för henne. När jag bodde långt borta från hemmet skickade hon brev nästan varje vecka. De handlade om det som hände på Berget, hur det stod till med folk och få, hur säden och potatisen artade sig och hur vardagslivet flöt på, ”för att jag / långt borta skulle veta det / som är av evighet”.

Detta är Pär Lagerkvists ord. Han har också skrivit följande - jag tycker

Judith Christoffersson (1896–1988). – Foto Ingvar Christoffersson

det passar bra som slutord om min mor, den ständigt nyfikna:

Jag vet att bortom det jag dunkelt anar finns nya ting, mer sällsamt underbara, än dem jag höll förundrad i min hand. Jag vet, och jag är rik som ingen. Jag håller i min hand de gåtfullt vissa tingen, och deras bröder väntar mig i dolda land.

John Christoffersson, Rådhusgatan 9 A,
523 35 Ulricehamn. Tel 0321 - 132 42.
E-post: john.amo@telia.com

Årsmötet 2010

Södra Ljunga 13–14 augusti

Välkomna till föreningens årsmöte den 13–14 augusti på Södra Ljunga vandrarhem utanför Ljungby!

Fredagen den 13:de ägnas åt årsmötet och därefter eventuellt någon aktivitet i närheten. Lördagen den 14:de gör vi en utfärd i området med egna bilar (samåkning). Det är Krister Wahlström, Agne Johansson och Ralf Svensson som guidar oss i fina marker i Ljungby kommun. Beräknad avslutning vid Södra Ljunga kl 16.

Lördagens utflykt börjar med ett besök vid Sveriges först upptäckta lokal för svärdtag *Juncus ensifolius*. Den ligger i vägkanten nära Byholma i Annerstad väster om Ljungby. Lokalen är fortfarande aktuell men har inte inventerats på några år. Vi får se om något positivt eller negativt har skett.

Färden går vidare mot Örsjön som ligger söder om Lidhult. Örsjön hyser en av landets finaste lokaler för klockgentiana *Gentiana pneumonanthe*. Området består av en smal landremsa av sand som övergår i vidsträckta myrmarker. Här finns också strandlummer

Lycopodiella inundata, granspira *Pedicularis sylvatica* och brunag *Rhynchospora fusca*. Örsjön ligger i Kronobergs läns största naturreservat Årshultsmyren.

Färden går vidare västerut. Vid Osbjär nära Hallandsgränsen kommer vi att se cypresslummer *Diphasiastrum tristachyum*. Vi är nu ute i de områden som var vidsträckta hedmarker ännu i början av 1900-talet. Nu är nästan allt igenplanterat med gran men de kända lokalerna för cypresslummer är öppnade just för att hjälpa lummern. Tyvärr är mosippan *Pulsatilla vernalis* utgången här, men någon planta kan finnas längre söderut mot Singeshult. Här finns också några mindre bestånd av hårginst *Genista pilosa*, som dock har blommat över.

Om inte dagen är slut kan det finnas möjlighet att besöka lokaler för dytag *Juncus stygius*, flytsäv *Isolepis fluitans* eller klotgräs *Pilularia globulifera*. Men det avgör sommarens väder.

Välkommen med din anmälan! Anmälningsblankett finns bifogad detta häfte av Parnassia.

Råd till författare

Parnassia utkommer 15 maj och 15 december. Artiklar och notiser bör skickas senast 15 april respektive 15 november för att komma med i ett visst häfte.

Det är enklast om du skickar texten med e-post och gärna skriven i Word. Men det går också utmärkt att skicka texten på papper (läs då korrekturet extra noga så att allt blir rätt avskrivet).

Skicka gärna med förslag till bilder – teckningar, kartor eller foton av växter, miljöer, personer. Digitala bilder fungerar smidigast. Digitala foton måste ha hög upplösning och helst vara i formaten .tif eller .jpg

Välkommen med dina bidrag till *Parnassia*!

Redaktör: Thomas Karlsson, Skogsvägen 46, 122 63 Enskede. Tel 08 - 5195 5179 (arbetet), 08 - 649 15 69 (hem). E-post thomas.karlsson@nrm.se

Äldre häften av Parnassia

Äldre häften av *Parnassia* (år 1992–2009) kan du få för 15 kr styck. Hela sviten (36 häften) kostar 350 kr.

Från de första åren, 1998–1991, finns bara få exemplar kvar, och de säljs endast i hel svit (8 häften) för 100 kr.

Enstaka häften kan ta slut. I så fall kommer de att nykopieras och kan då få ett något avvikande utseende.

Kostnader för porto och emballage tillkommer. Beställ hos Allan Karlsson, tel 0381 - 104 16. E-post allan.karlsson@adress.eksjo.com

Föreningens hemsida

Besök gärna föreningens hemsida, <http://smalands.floran.se/>

Där finner du information bland annat om föreningen, landskapsfloran, Parnassia, floraväxteriet och herbarier med Smålandsmaterial, och du kan söka i en uttömmande databas över botanisk litteratur om Småland.

På baksidan: Pukvete, hönsbär, blårödling och gullviva. – Foton *Margareta Edqvist* och *Jonas Wäglind*.

Sid 1

Thomas Karlsson ■ Presentation

Sid 1

De vilda blommornas dag 2010 – söndag 20 juni

Sid 2

Ulla Ekvall ■ Linné och växtnamnen

Sid 9

Ängssvampsexkursion – lördag 25 september

Sid 10

Thomas Karlsson ■ Gräsull och backsippa –
fjolårets och årets växt

Sid 11

John Christoffersson ■ Min mor Judith Christoffersson

Sid 24

Årsmötet 2010 – Södra Ljunga 13–14 augusti

